

מראי מקומות - בבא קמא נ'

טעמא דלאושיין פטור, דאי משום דעביד ברשות, מ"ש מנר חנוכה דרבנן מחייבי, אף דעביד ברשות. וכי תימא שאני הכא משום תקון העולם אצטריכא לחפור לאושיין ולהרחיב מעט, אכתי מ"ש ממוציא זבלו לרה"ר, דאף בשעת הוצאת זבלים, אם הזיק משלם מה שהזיק לרבנן דר"י. וכ' דאפשר דחפירת לאושיין יותר תקון העולם וישוב המדינה, וכולה מדינה ניחא להו בהכי, דכולהו מצרך צריכי להא. והשטמ"ק בשם הרא"ה כ' דטעמא דפטור בלאושיין הוא משום דמלתא דלא שכיחא ולא קביעא היא. והראב"ד כ' דכאן חלוק מהא דחנוכה, דבחנוכה הי' ברשות הרבים ממש, וכאן ברשותו הוא, ולכן ברשות קא עביד.

(ה) **חפר ופתח ומסר לרבים פטור - כ' הרא"ש (ז)**
דהיינו דחפר בור ברה"ר לצורך רבים. וביאר בפלפולא חריפתא, לא שהי' צריך תחלת עשייתו לשם רבים, אלא דצריך להיות דבר שצריכים לרבים, וגם צריך להיות שלא היתה תחלת עשייתו באיסור, דהיינו שצריך להיות במקום שאין רבים בוקעים ועוברים שם. אולם ע' בחי' הראב"ד שביאר דהא דמסר לרבים היינו משום "שבתחלה לא עשאו אלא לצורך הרבים פטור, שלא נעשה זה בעל אפי' שעשה אחת", וכ' דאי"ז כמו מי שמשליך נזקיו לרה"ר והפקירם דחייב, דשם כי איתנהו ברשותי' עכ"פ היו שלו, אבל זה לא הי' שלו מעולם, א"נ דהתם לית בי' צורך רבים, אבל הכא צורך רבים הוא, ולצורך הרבים עשאו, שהרי מסר להם הדלי מיד.

(ו) **זכר של רחלים - פרש"י**, אילו של יצחק. וכ' הפני יהושע דנראה שרמזה בזה דודאי נגזר עליה משמים למיתה, אלא שהועיל לה תפלתו של ר' חנינא בן דוסא, וכיון שנגזר עליה משמים, א"א לבטל הגזירה עד שיותן תמורתה איזה אחר, וא"כ נרמז בזה הענין כמו שהי' באיל של יצחק שנקרב תמורתו, וכן נעשה לה.

(א) **ר"ע סבר בור ברשותו נמי חייב - כ' רש"י**, דמה דנקט ר"ע הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, היינו משום דאם הפקיר גם בורו הרי זהו בור ברה"ר. וכ' הפני יהושע דזהו רש"י לשיטתו (דלעיל כח:), דס"ל דהפקיר רשותו ובורו חייב, אבל תוס' שם ס"ל דפטור בכה"ג. אלא דהק', דכ' רש"י דבהפקיר רשותו פטור "כדפרישית", והיינו לכאור' משום מה דכ' לעיל מזה, דיכול לומר כי אפקרינהו לאו לאחיובי בהזיקן אפקרי'. וא"כ, למה פשוט דהפקיר רשותו ובורו חייב, הרי לכאור' לפי ר' ישמעאל שייך סברא זו ד"כי אפקרינהו וכו'" גם בהפקיר רשותו ובורו. וכ' דאה"נ, ר' ישמעאל באמת ס"ל דגם בהפקיר בורו פטור, משום סברא זו דכי אפקרינהו, וכו', וקושיית רש"י הוא למה נקט ר"ע ולא הפקיר בורו, הרי גם בהפקיר בורו חולק על ר"י. וע"ז תי' רש"י דכיון דר"ע נקט בלישני' זה בור שפתח בו הכתוב תחלה, והיינו בור ברשותו דוקא, היכי דלא אפקרי', דילפי' מבעל הבור.

(ב) **דכתי' בעל הבור ישלם, בבור דאית לי בעלים קאמר רחמנא - ע' ברעק"א לעיל (ו)**. דמשמע דלמד דין זה דבור ברשותו חייב מצד השוה של שור ובור, ולכאור' מסוגיין מבואר דאי"צ לזה, וצ"ע.

(ג) **דאי כתב רחמנא כי יפתח, ה"א פותח הוא דסגי לי' בכסוי, כורה לא סגי לי' בכסוי עד דטאים לי' - הק' המהרש"א**, למה ס"ד לומר כן, הרי כיון דכל החיוב של כורה נלמד רק מפותח, א"כ נימא דיו לבוא מן הדין להיות כנדון, ותסגי נמי הכריי' בכסוי, ולמה ס"ד דצריך עד דטאים לי' דוקא. ובמהרש"א מהדור"ב תי' דאין נלמוד מכאן רק כמו שגבי פותח צריך לתקן את אשר עיוות, דהיינו שפתח צריך לחזור ולכסות, כך בכורה צריך לתקן ג"כ את אשר עיוות, דהיינו שיטאם בעפר.

(ד) **דארווח בה ארווחי לרה"ר - פרש"י**, דהו"ל חופר בור ברה"ר, וטעמא דלאושיין, הא לאו לאושיין חייב ר"ע. הק' הרשב"א, א"כ מאי

י"ל דאין המיתה מחמת ההיזק בכלל, ולכן שפיר צריך לשלם בשביל ההיזק [נאולם לכאורה לא משמע כן מדברי השטמ"ק, אלא אפי' אם מת מחמת אותה היזק משמע דחייב לשלם בשביל ההיזק, וצ"ע]. עוד הק' החזו"א, הרי כיון שסופו למות, א"כ לכאורה הו"ל כזורק כלי מן הגג ובא אחר ושברו במקל דאמרי' מנא תבירא תבר, וה"נ כבר השור כמת. ותי' דכל היכא דיש חיוב דבור, אמרי' דהו"ל כאילו הבור הפילו, וכיון שכן, נניח דכלפי מיתה נחשב כאילו נפל לבור (דהא אין חיוב בבור זה למיתה, וא"כ לא אמרי' דחשיב דהבור הפילו כלפי מיתה [ע' לקמן בזה]), מ"מ הרי הניזקין קדמו, ולכן שפיר חייב על הניזקין.

(א) ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור, ואם הוזק בו חייב - הק' החזו"ן איש (ב"ק ב', י"ד), ל"ל קרא לפחת נבלה דניזק, הרי אם הי' פחת נבלה דמזיק, א"כ בור ט' לחייב על מיתה, דכיון דמתה בבור הו"ל פסידא דמזיק. ותי' דהכא לענין נפילת מיתה הו"ל כנפלה מעצמה, וא"כ הו"ל כשנים שהפילו, א' הזיק וא' המית, וכיון דמראש יש כאן פחת מיתה, א"כ אי"ז פחת מיתה אחר ניזקין, והוי בבית אחת נזוקה ונפחתה ביד אחרים.

(ב) אמר רב, בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו - פי' הרמב"ן (מלחמת, יג: בדפיו) דהחילוק בין הבל לחבטה הוא דהבלא שוי איהו התם, וחבטא לאו דידי' הוא אלא גרמא הוא שגרם שיהי' שם חבט כשסלק משם עפר, ושוויי' בור, והחבטא לאו קרקעו היא, אלא קרקע עולם. והשטמ"ק בשם הרא"ה כ' דמסברא אין חילוק בין הבל לחבטה, ושניהם הוי גרמא בעלמא מסברא. אלא דכיון דמצינו דהתורה מחייבו משום הבלא (ולכאורה כוונתו משום דכתיב עד שיפול דרך נפילה), א"כ נראה דחייב אהבל, אבל כיון דלא חידש התורה כן לענין חבטה ג"כ, ממילא חבט כדקאי קאי.

(ג) להבלו ולא לחבטו - כ' החזו"ן איש (ב', י"ד), אין להק' דהא סופו למות בחבטה, וא"כ הו"ל כמו זרק כלי מראש הגג דסופו למות, דהא התורה חידש כלפי הבל דהוי כאילו הפילו הבור לההבל והרגו, "ואע"ג דאי לאו

(ז) דבר שאותו צדיק נצטער בו יכשל בו זרעו - הק' תוס', איך ידע, הרי מת בנו בצמא, וא"כ אולי גם בתו מת משום דמדקדק עם סביביו כחוט השערה. ותי' דמ"מ באותו דבר עצמו לא הי' ראוי ליכשל. וכ' השטמ"ק בשם ר' ישעיה' "ולרבנו נראה לפרש, 'אמרת', כלומר, השמעתי דבר זה לפני הקב"ה, והם דבר שנצטער וכו', והסכים הקב"ה לדברי, שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסברת הצדיקים שבדור, וכשמת בנו בצמא, כבר מת ר' חנינא".

(ח) כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חייו - הק' הנפש החיים (א', י"ב), הלא אפי' אדם איש חסד מתנהג במדת ותרנות, וכ"ש הקב"ה. וביאר, דאין העונש דרך נקימה ונטירה, רק "חטאים תרדף רעה", שהחטא עצמו הוא ענשו, דמעט הבריאה קבע ד' כן הנהגת העולמות, שיהיו תלויים כפי התעוררות מעשה האדם, כל מעשיו ועניניו נרשמים מאליהם.

(ט) כל האומר הקב"ה ותרן הוא, וכו' - ע' דברים נפלאים בים של שלמה (כ"ג) שכ' ע"פ דברי הגמ' כאן, "וא"כ ראוי לגעור באותן אנשים שיאמרו בלועז, יש לי יותר ממה שהי' ראוי לי לפי מעשי ושעבודי נגד' ד'. דא"כ הקב"ה ותרן הוא, אלא כך יכול להוסיף, זולת זכות אבות המסייע לו, כן קבלתי".

(י) היו פחותין מעשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור, ואם הוזק בו, חייב - כ' השטמ"ק בשם ר' יהונתן דהיכא דנשבר רגלו ומת, פטור מלשלם את כולו, אבל משלם לו כדי הזיקו שהוזק בו שנשברה רגלו אם לא הי' מת, דלגמרי לא מצינן למפטרי', שהרי חפר בו כדי להזיק. והוסיף דאפי' אם לא נשבר רגלו, אלא מתנונה והולך, מ"מ חייב, כיון שיש בו הבל לניזקין, אע"פ שאין בו הבל מספיק להמיתו. אולם ע' במאירי שג"כ הביא שי' כזו, דמשלם דמי היזק המשוער בב"ד, אבל כ' דלא יראה לו כן. וע' בחזו"ן איש (ב"ק ב', י"ד) שהבין בדעת ר' יהונתן דאינו חייב לשלם א"כ הוא מת חוץ לבור, אבל אם מת בתוך הבור, אינו חייב לשלם בשביל ההיזק. והוא כ' דנשבר רגלו ומת

(יז) לשמואל אגובה נמי מיחייב- כ' תוס' דהיינו דנתקל בגובה ונחבט בקרקע, דאם נחבט בגובה מודה רב דחייב, כמו אבנו סכיננו ומשאו דאפקרי' דמודה רב דחייב מטעם בור. והעיר הפני יהושע, הא לכאו' אי"ז דרך נפילה, וא"כ איך חייב לפי רב. וכ' דגם זה נקרא דרך נפילה, כיון שניזק ממש באותו דבר שנתקל בו, ודרך נפילה לא בא למעט אלא חבטה דקרקע הבור, שאין במקום התקלה שהיא למעלה.

(יח) והני כולהו דקתני ל"ל, צריכא, וכו'- לכאו' יש לעי', דכל הני צריכותא מיירי לענין הבל, אבל לפי שמואל, דס"ל דחייב גם על חבטה, א"כ ל"ל כל הני, הרי ודאי חייב בכלום משום חבטה. ותי' הראב"ד דהיכא דנפל השור על פניו אינו מת מחמת החבטה, שהרי ידיו ורגליו מגינות עליו, וכן איכא חללו של כרס, אלא בכה"ג ודאי מת רק מחמת ההבל. עוד תי' דשייך הצריכותא היכא שהוא מלא ספוגין, דאז אין שייך שמת אלא מחמת ההבל.

הבלי' הי' ראוי ליפול ולמות בחבטה, השתא מיהת בהבל מת והוא הפילו והרגו".

(יט) חבטא קרקע עולם הוא- וע' בתוס' ר' פרץ דביאר דכיון שכן, גם רב מודה דחייב על אבנו סכיננו ומשאו מטעם בור היכא דאפקרינהו, דאף דאין בו הבל, דהא כל הפטור דחבטה הוא משום דקרקע עולם הזיקתו, ואי"ז קרקע עולם, אלא חבטה דידי' הוא.

(טו) חבטא קרקע עולם הוא- העיר החזון איש (ב"ק ב', י"ד), הא היכא דפותח הבור הוי ההבל ג"כ שם מעיקרא והוא לא עשאו, ומ"ש מחבטא נולכאו' לפי הרא"ה שהבאנו לעיל הו"ל הבל גזיה"כ דשאני, אבל באמת אינו חלוק, וא"כ ל"ק, אלא לפי הרמב"ן הנ"ל ק"ל. ותי' ד"שאני הבל דהוא חונק ומזיק וחשיב כאש, וזה העמידה תורה ברשותו בין בכורה בין בפותח וכו', אבל קרקע עולם לאו מזיק הוא, אלא הנופל עושה פעולת הזיק, אבל אין כאן שם מזיק בעולם, וזה לא חייבה עליו תורה".

(טז) מאי בינייהו- הק' רש"י, הא לכאו' יש נפק"מ פשוט, היכא דמבואר דמת ע"י חבטה, כגון שנבקעת כריסו, וכדו'. ותי' דכיון דאיכא למימר דהבלא נמי קטלי', דמחמת הבל הבור נמי כיחש, לכן חייב אף בכה"ג. ובתוס' ר' פרץ הסביר, דלולא ההבלא הי' השור מעמיד עצמו על רגליו בכח ולא הי' ניזוק כלל, אבל ע"י ההבל חלה השור, וכחש מחמת חולי, ולא הי' בו כח להעמיד עצמו, וע"כ נפל באותו ענין שנשברה מפרקתו. ותמה האגרות משה (חו"מ א', צ"ט), הא סכ"ס אינו יוצא מידי ספק, דאולי הי' מת אפי' אם לא הי' שם הבל, ואיך מחייבין אותן מספק. ותי' דעכצ"ל דזהו חידוש התורה דבור, דכל זמן שההבל עושה אפי' קצת מההיזק, הרי הוא חייב כאילו עשה הכל, וזה אמדו חכמים, דלעולם ההבל עשה קצת מההיזק. ומה שחידש התור"פ הוא דאפי' אם לא עשה ההבל ההריגה ממש, אלא גרם שיפול, זה ג"כ נקרא שההיזק בא על ידי ההבל, ושפיר יכול לחייבו.